

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА**

Факультет педагогіки і психології
Кафедра соціальної роботи та соціальної педагогіки

**Кваліфікаційна робота
СОЦІАЛЬНА АКТИВНІСТЬ МОЛОДІ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ**

Спеціальність 231 «Соціальна робота»

ВИКОНАЛА:

здобувачка вищої освіти
освітнього ступеня «бакалавр»

Греля Юлія Андріївна

НАУКОВИЙ КЕРІВНИК:

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри соціальної роботи та
соціальної педагогіки

Сорока Ольга Вікторівна

РЕЦЕНЗЕНТ:

доктор психологічних наук, професор,
завідувачка кафедри психології

Орап Марина Олегівна

Робота захищена з оцінкою:

«_____»

Секретар ДЕК _____

«_____» _____ 2026 р.

Тернопіль – 2026

АНОТАЦІЯ

Греля Ю. А. Соціальна активність молоді в сучасному суспільстві.

Юлія Андріївна Греля, Тернопільський педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, факультет педагогіки і психології, кафедра соціальної роботи та соціальної педагогіки; науковий керівник Сорока О. В. – Тернопіль, 2026. – 51 с.

Досліджувалася проблема соціальної активності молоді в сучасному суспільстві.

Об'єкт дослідження – соціальна активність молоді.

Предмет дослідження – клубні ініціативи розвитку соціальної активності молоді.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати особливості соціальної активності молоді в сучасному суспільстві та визначити шляхи її формування й розвитку засобами клубних ініціатив.

У роботі охарактеризовано молодь як соціально-демографічну групу та визначити особливості її розвитку в сучасному суспільстві; розкрито сутність поняття «соціальна активність молоді», її основні характеристики та напрями прояву; проаналізовано сучасні тенденції розвитку соціальної активності молоді в Україні; досліджено особливості прояву соціальної активності сучасної молоді на основі результатів емпіричного дослідження; обґрунтовано можливості клубної діяльності як засобу формування соціальної активності молоді та проаналізовано її реалізацію на прикладі клубу інтелектуально-психологічної гри «Мафія».

Ключові слова: активність, соціальна активність, соціальна активність молоді, молодь, клубні ініціативи, волонтерство, гра «Мафія».

ABSTRACT

Y. A. Hrelia. Social Activism Among Youth in Contemporary Society.

Yulia Andriivna Hrelia, Volodymyr Hnatiuk Ternopil Pedagogical University, Faculty of Pedagogy and Psychology, Department of Social Work and Social Pedagogy; research advisor O. V. Soroka – Ternopil, 2026. – 51 p.

This study examined the issue of youth social engagement in contemporary society.

The object of the study is youth social engagement.

The subject of the study is club-based initiatives for fostering youth social engagement.

The aim of the study is to theoretically substantiate the characteristics of youth social engagement in contemporary society and to identify ways to foster and develop it through club-based initiatives.

The paper characterizes youth as a sociodemographic group and identifies the characteristics of their development in modern society; it reveals the essence of the concept of “youth social engagement,” its main characteristics, and areas of manifestation; it analyzes current trends in the development of youth social activity in Ukraine; it examines the specific manifestations of social activity among today’s youth based on the results of an empirical study; it substantiates the potential of club activities as a means of fostering youth social activity and analyzes its implementation using the example of the “Mafia” intellectual-psychological game club.

Keywords: activity, social activity, youth social activity, youth, club initiatives, volunteering, the “Mafia” game.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. СОЦІАЛЬНА АКТИВНІСТЬ МОЛОДІ ЯК НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА	9
1.1. Молодь як соціально-демографічна група та особливості її розвитку.....	9
1.2. Соціальна активність молоді: сутність, характеристики та основні напрями	13
1.3. Сучасні тенденції соціальної активності молоді	19
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ МОЛОДІ	25
2.1. Практика прояву соціальної активності сучасної молоді	25
2.2. Принципи формування та сучасні клубні ініціативи розвитку соціальної активності молоді на прикладі «Мафії»	34
2.3. Аналіз та інтерпретація отриманих результатів дослідження	40
ВИСНОВКИ	43
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	45
ДОДАТКИ	50

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сучасні соціально-економічні та політичні трансформації українського суспільства, нові світові історичні виклики призвели його до стану нестійкої рівноваги, що породжує соціальні суперечності та ініціює зміну всієї системи соціальних ідентифікацій сучасної людини. Розглядаючи в цьому контексті молодь як соціально-демографічну групу, що характеризується неповнотою соціального статусу, маргінальністю соціальних позицій, невизначеністю соціальних ідентифікацій, звертаємо увагу на вміння молодих людей чуйно вловлювати та реагувати на мінливі суспільні настрої й процеси, а також на їхню схильність до соціальних новацій. З огляду на соціально-психологічні характеристики, молодь швидко адаптується до нових умов, має більше шансів на реалізацію активної життєвої стратегії та досягнення успіху, і водночас більшою мірою схильна до негативного впливу деструктивних наслідків макросоціальних процесів, має низький рівень участі в політиці загалом.

Сучасні дослідження (Остапенко, Жадан, Скар, Позняк, 2024) свідчать про те, що у значної частини сучасної молоді громадянська ідентичність має негативний характер. І для того, щоб консолідувати та згуртувати всі групи молоді, забезпечити ефективне соціальне регулювання процесів її соціалізації з боку суспільства та держави, необхідна масштабна соціальна робота, заснована на утвердженні принципів соціальної справедливості, патріотизму та громадянськості.

На жаль, молодь як суб'єкт активності не завжди здатна адекватно оцінити потенціал своєї суб'єктності та можливі форми свого творчого прояву. Звідси походить амбівалентність соціальних проявів, таких як прагнення до ідентифікації та відокремлення, конформізм і негативізм, заперечення загальноприйнятих норм і наслідування їх, прагнення до спілкування та уникнення його, відстороненість від зовнішнього світу, творчі наміри та нігілізм.

Наразі в українському суспільстві молодь як соціальна група має суперечливий статус. З одного боку, її характеризують як соціально незрілу та

політично байдужу, з іншого — вважають соціально-інноваційним ресурсом та суб'єктом суспільних перетворень.

Проблеми формування та розвитку соціальної активності молоді, аналіз специфіки її прояву залежно від соціально-демографічних та психологічних характеристик є предметом міждисциплінарних досліджень протягом багатьох років. Психологічні дослідження соціальної активності молоді фокусуються на ціннісних орієнтаціях, мотивації та психологічних механізмах включення особистості в суспільні процеси (Котелевець, 2022). Наукові розвідки щодо соціальної активності молоді вивчають трансформацію громадянської позиції, волонтерство та адаптацію студентства в умовах сучасних криз та війни (Перепелюк, & Гриньова, 2025; Ступак, 2018; Ямкова, 2011). Різноманітні аспекти формування соціальної активності молоді представлено в роботах О. Бульвінської, О. Гевко, Л. Драммонд-Мундал, В. Мірошніченко, Я. Мішневського, Л. Романишиної та ін.

У дослідженні перевага надається клубній формі роботи, оскільки вона поєднує неформальне спілкування, спільну діяльність і можливості для особистісного розвитку молоді. Однією з таких форм є клуб інтелектуально-психологічної гри «Мафія», участь у якому сприяє розвитку соціальної активності, комунікативних навичок, відповідальності та вміння працювати в команді.

У зв'язку з високою соціальною значущістю проблеми соціальної активності молоді, а також недостатнім рівнем її вивчення, було обрано тему кваліфікаційної роботи: **«Соціальна активність молоді в сучасному суспільстві»**.

Об'єкт дослідження – соціальна активність молоді.

Предмет дослідження – клубні ініціативи розвитку соціальної активності молоді.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати особливості соціальної активності молоді в сучасному суспільстві та визначити шляхи її формування й розвитку засобами клубних ініціатив.

Відповідно мети визначено такі **завдання дослідження:**

- 1) охарактеризувати молодь як соціально-демографічну групу та визначити особливості її розвитку в сучасному суспільстві;
- 2) розкрити сутність поняття «соціальна активність молоді», її основні характеристики та напрями прояву;
- 3) проаналізувати сучасні тенденції розвитку соціальної активності молоді в Україні;
- 4) дослідити особливості прояву соціальної активності сучасної молоді на основі результатів емпіричного дослідження;
- 5) обґрунтувати можливості клубної діяльності як засобу формування соціальної активності молоді та проаналізувати її реалізацію на прикладі клубу інтелектуально-психологічної гри «Мафія».

Методи дослідження. У процесі дослідження використано теоретичні та емпіричні методи. Теоретичну основу становили аналіз, синтез, узагальнення, систематизація наукових джерел, порівняння, індукція та дедукція, що забезпечили теоретичне обґрунтування проблеми та уточнення сутності поняття «соціальна активність молоді». До емпіричних методів віднесено анкетування за допомогою авторського опитувальника, спрямованого на визначення рівня соціальної активності молоді. Констатувальний етап дослідження проводився серед учасників клубу «Мафія» з метою виявлення особливостей прояву їхньої соціальної активності. Опрацювання результатів здійснювалося за допомогою методів кількісного та якісного аналізу, а також засобів графічної візуалізації отриманих даних.

Організація дослідження. Базою проведення експериментального дослідження став клуб інтелектуально-психологічної гри «Мафія». До складу вибірки увійшли 18 молодих осіб віком від 19 до 35 років, які беруть активну участь у клубній діяльності.

Теоретичне значення дослідження полягає в поглибленні наукових уявлень про молодь як соціально-демографічну групу та особливості її розвитку в сучасному суспільстві. У роботі уточнено сутність поняття «соціальна активність молоді», визначено її основні характеристики, напрями прояву та проаналізовано сучасні тенденції розвитку соціальної активності молоді в Україні.

Практичне значення дослідження полягає у вивченні особливостей прояву соціальної активності сучасної молоді на основі результатів емпіричного дослідження. Обґрунтовано потенціал клубної діяльності як ефективного засобу формування соціальної активності молодих людей та розкрито можливості його реалізації на прикладі клубу інтелектуально-психологічної гри «Мафія». Результати дослідження, діагностичний інструментарій і розроблені рекомендації можуть бути використані у практичній діяльності соціальних працівників, соціальних педагогів, психологів, фахівців із роботи з молоддю, а також у діяльності молодіжних центрів і громадських організацій.

Структура та обсяг дослідження. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи представлений на 49 сторінках, основний зміст включає 42 сторінки. Список використаних джерел та літератури налічує 45 позицій.

РОЗДІЛ 1

СОЦІАЛЬНА АКТИВНІСТЬ МОЛОДІ ЯК НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

1.2. Молодь як соціально-демографічна група та особливості її розвитку

У сучасному науковому просторі молодь як соціальна група традиційно привертає до себе підвищену увагу. Проблематика молоді є предметом обговорення у філософії, соціології, психології, педагогіці, соціальній роботі. Будучи досить великою соціально-демографічною групою, молодь посідає важливе місце в народному господарстві, виробництві і є, по суті, головним джерелом поповнення трудових ресурсів. Володіючи творчими здібностями, перебуваючи на етапі розвитку фізичних, розумових і соціальних якостей, молодь виступає одним із носіїв інтелектуального потенціалу суспільства і має значні соціальні та професійні перспективи. Вона здатна швидше за інші соціальні групи суспільства опанувати нові знання, професії та спеціальності (Соціологія молоді, 2011).

У найширшому понятійному контексті молодь розглядається як велика сукупність групових спільнот, що утворюються на основі вікових ознак та пов'язаних із ними основних видів діяльності. У більш вузькому, соціологічному, сенсі молодь визначається як соціально-демографічна група, що виділяється на основі обумовлених віком особливостей соціального становища молодих людей, їхнього місця та функцій у соціальній структурі суспільства, а також специфічних інтересів і цінностей.

Одним із ключових вимірів, навколо якого формується багатозначність терміна «молодь», є вік. Дійсно, аналіз наукових джерел (Neugarten, Moore, Lowe, 1965) показує істотний вплив вікових характеристик молоді на всі без винятку процеси. Молодість як особливий етап життєвого циклу накладає відбиток на соціальні, професійні, демографічні та інші змінні, що характеризують цю соціальну групу.

Для аналізу молоді як вікової групи, на нашу думку, доцільно зупинитися на кількох взаємопов'язаних питаннях. По-перше, це спосіб життя, специфіка соціального статусу молоді, а також її місце та функції в сучасній суспільній

системі. По-друге, це аналіз історико-соціальних передумов виникнення молодіжної групи та їхня трансформація в сучасній соціокультурній ситуації. І по-третє, це досягнення повноліття як ключове завдання даного життєвого етапу та його актуальні характеристики.

Специфіка соціального статусу молоді як соціальної групи проявляється в тому, що ця група «неповно» інтегрується в суспільство і характеризується проміжним становищем «між дитинством і дорослістю» (Чумак, 2015). Молода людина вже не виконує ролі дитини і водночас не є повноправним носієм ролей дорослих людей. Молодь як вікова група характеризується специфічним способом життя, стилем поведінки, культурними нормами та цінностями.

Характеризуючи спосіб життя молоді, доцільно звернутися до поняття «молодість», яке є синонімом поняття «молодь», використання якого підкреслює значення початку, свіжості, розквіту. Молодість можна розглядати з таких позицій, а саме:

- це особливе відчуття світу, себе, спрямованість у майбутнє, оптимізм, життєлюбність, жага до діяльності;
- це один із станів душі, притаманних кожній людині, який виявляється у спонтанній поведінці, у безпосередності, нестандартності реакцій.

Окрім цього, слід зазначити, що молодість як час початку пов'язана у свідомості з майбутнім, перспективами, надіями, тому виявляє більше певну спрямованість (інтенцію), ніж конкретні характеристики. Наприклад, це проявляється у визначеннях «молодий фахівець», «молодий батько», «молодий працівник», які більше обіцяють реалізацію себе, ніж демонструють конкретний результат. Водночас цей життєвий період часто сповнений стресів, проблем, конфліктів із самим собою та суспільством.

Молодість у більшості вікових класифікацій розглядається як початковий етап дорослості, що характеризується набуттям повного обсягу громадянських прав і обов'язків, економічної самостійності та активним включенням особистості в суспільне життя. Саме в цей період людина приймає важливі життєві рішення, пов'язані з професійним самовизначенням, здобуттям освіти, створенням сім'ї, народженням дітей і формуванням власного кола соціальних контактів. Молодий вік також пов'язаний із завершенням фізичного розвитку

організму та статевого дозрівання, хоча процес інтелектуального й особистісного становлення продовжується.

На думку Г. Крейга, когнітивний розвиток у період молодості визначається не стільки збільшенням інтелектуальних можливостей, скільки вдосконаленням уміння ефективно та гнучко використовувати вже набуті знання й навички. На відміну від попередніх етапів розвитку, молодість є часом практичної реалізації потенціалу особистості в реальних життєвих умовах. Саме у професійній діяльності, кар'єрному зростанні та вирішенні життєвих завдань виявляються здатність до аналізу, прийняття рішень і подолання труднощів.

Важливе місце в інтелектуальному розвитку молодшої людини посідає креативність, яка передбачає не лише засвоєння нової інформації, а й здатність до самостійного пошуку нестандартних рішень, прояву ініціативи та створення нових ідей. Розвиток творчого мислення сприяє виходу за межі шаблонних уявлень, встановленню оригінальних зв'язків між явищами та знаходженню нових підходів до розв'язання проблем. У цей віковий період спостерігається тенденція до підвищення показників інтелектуального розвитку, а ключовими чинниками особистісного й когнітивного зростання виступають освіта, професійна діяльність і накопичений життєвий досвід (Фельдман, 2017).

Молодість у соціальному плані чітко пов'язана з низкою соціальних завдань, ролей і статусів. До них, зокрема, належать здобуття освіти, початок професійної діяльності, вибір супутника життя та створення власної сім'ї. Це ключовий перехідний період між залежним і слабким періодом дитинства та незалежною, автономною й досить сильною стадією дорослого життя. Якщо дитинство більшою мірою пов'язане з навчанням у школі, а доросле життя — з професійною (трудовою) зайнятістю, то молодість як період знаходиться між цими соціальними сферами; це закінчення обов'язкової середньої освіти та початок трудової діяльності. Якщо дитинство проходить у батьківській родині, а доросле життя пов'язане з побудовою власної сім'ї та народженням дітей, то молодість — це стадія переходу між ними. Ці дві основні точки трансформації і є основними завданнями розвитку в молодіжній групі (Соціологія молоді, 2011).

У законі України «Про основні засади молодіжної політики», «молодь – молоді особи – особи віком від 14 до 35 років включно, які є громадянами України, іноземцями та особами без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах» (ЗУ, 2021).

На особливу увагу заслуговує розгляд молоді крізь призму ювенологічного підходу. Погоджуємося з позицією С. Коляденко, яка розглядає молоде покоління як стратегічний ресурс суспільного розвитку та важливий чинник соціально-економічних перетворень (Коляденко, 2017). У межах цього підходу акцентується увага на тому, що майбутній поступ держави значною мірою залежить від якісних характеристик молоді, серед яких особливого значення набувають стан здоров'я, освітній і професійний рівень, культурний розвиток, соціальна активність, громадянська відповідальність та здатність до продуктивної діяльності.

Відповідно до ювенологічного підходу одним із пріоритетних завдань держави та суспільства є створення сприятливих умов для виховання, навчання, соціалізації та самореалізації молодих людей як активних суб'єктів суспільних змін. Водночас важливим механізмом розкриття потенціалу молодого покоління виступає ефективна молодіжна політика, яка сприяє розвитку інноваційності, ініціативності, творчості та громадянської активності молоді. Саме тому інвестиції в молодь розглядаються як необхідна умова сталого розвитку суспільства та його конкурентоспроможності в майбутньому.

Молодь завжди була і залишається найбільш активною та динамічною соціально-віковою групою, яка реалізує себе в усіх сферах життєдіяльності суспільства: політичній, соціальній, культурній, економічній. Означена соціально-демографічна група, більшою мірою, ніж інші, націлена на підвищення свого соціального статусу та освоєння нових соціальних ролей. Її можна розглядати, з одного боку, як групу, що найкраще пристосовується, а з іншого — як ініціативну та інноваційну частину соціуму, що становить приблизно 20–35 % населення індустріальних країн, у тому числі близько 40 % його працездатної частини.

Специфічність молоді як соціальної групи проявляється в тому, що вона перебуває, так би мовити, на стадії підготовки до повноцінного суспільного

життя. Її відрізняє як неповна готовність до соціальної практики, так і матеріальна та побутова неспроможність. У зв'язку з цим, володіючи всіма атрибутами великих соціальних груп, молодь водночас не має соціального статусу, притаманного основним соціальним групам.

Таким чином, молодь є найбільш соціально активною частиною населення, яка є найбільш перспективною групою громадян, здатних забезпечити реалізацію ключових напрямків розвитку суспільства.

Отже, молодь як вікова група характеризується особливим способом життя, соціальним статусом і рольовими очікуваннями, а також місцем і функціями в сучасній суспільній системі, що мають історико-культурну обумовленість і пов'язані з ключовими характеристиками молодості як особливого етапу життєвого шляху.

1.2. Соціальна активність молоді: сутність, характеристики та основні напрями

Свідомість молодої людини відрізняється особливою сприйнятливістю, здатністю обробляти та засвоювати величезний потік інформації. У цей період розвиваються критичне мислення, прагнення дати власну оцінку різним явищам, здійснюється пошук аргументації та оригінальних рішень. Це пов'язано з тим, що період активної ціннісно-творчої діяльності у молодої людини супроводжується обмеженим характером практичної, творчої діяльності, неповною включеністю молодої людини до системи суспільних відносин. У зв'язку з цим необхідно звернутися до смислового змісту поняття «активність» особистості.

Активність — одне з головних і необхідних проявів будь-якої живої істоти. Головною метою активності є задоволення потреб у діяльності. У великому тлумачному словнику української мови за редакцією В. Бусела, «активність» — це «властивість за знач. активний 1. // Енергійна діяльність; діяльна участь у чому-небудь; прот. пасивність. 2. спец. Здатність до реакції, взаємодії з чим-небудь» (Бусел, 2005, с. 19).

Під соціальною активністю особистості розуміють усвідомлену та

цілеспрямовану діяльність людини. Насамперед як члена суспільства, що полягає в потребі бути членом суспільства, змінювати оточення на краще, вирішувати завдання, поставлені суспільством, брати участь у перетвореннях у різних сферах суспільного життя, таких як праця, політика, духовне життя тощо.

Сьогодні в наукових колах немає усталеного погляду на сутність терміну «соціальна активність». Розглянемо найбільш поширені трактування. Так, О. Ступак розуміє «соціальну активність як інтегровану особистісну діяльність людини щодо ініціювання, планування, реалізації суспільно-корисної діяльності в комунікативному соціальному середовищі з урахуванням власних потреб, потреб суспільства та особистісних якостей, що сприяють її впровадженню» (Ступак, 2018, с. 167).

Імпонує розуміння «соціальної активності», представлене О. Кулінченко, як «інтеграційної властивості особистості, що характеризується прагненням та внутрішньою готовністю особистості до активних соціально спрямованих дій, визначається суспільно-цінними мотивами, реалізується в ініціативній, творчій соціально-значущій діяльності на засадах суб'єктності та самоуправління» (Кулінченко, 2016, с. 157).

Привертають увагу міркування Є. Майнулова щодо того, що «соціальна активність відбивається у комплексі особистісних якостей, реалізованих у творчій діяльності, яка базується на потребах та інтересах особистості. Якщо конкретизувати цей вислів стосовно молоді, то її соціальна активність являтиме собою комплекс якостей і властивостей молодих людей, що є умовою їх професійної підготовки, ідейно-морального удосконалення, засвоєння цінностей людської культури і самореалізації в усіх сферах життєдіяльності суспільства» (Майнулов, 2010, с. 5).

Є. Майнулов зазначає, що соціальна активність молоді є багатограним явищем, яке може проявлятися в різних формах і мати як конструктивну, так і деструктивну спрямованість. Залежно від цілей і мотивів діяльності соціальна активність може сприяти особистісному розвитку та суспільному благу або, навпаки, набувати негативних форм, пов'язаних із порушенням соціальних норм і правил.

Для оцінювання рівня та змісту соціальної активності вчений пропонує низку критеріїв. Першим із них є спрямованість інтересів, потреб і цінностей особистості. Саме цей критерій дає змогу визначити коло життєвих пріоритетів людини та зрозуміти, наскільки її діяльність орієнтована на власні чи суспільні потреби. Соціально зріла особистість здатна поєднувати реалізацію власних інтересів із турботою про добробут інших людей та розвиток суспільства загалом.

Другим критерієм виступає рівень засвоєння та усвідомлення цінностей, інтересів і потреб. Він може проявлятися на емоційному, когнітивному та вольовому рівнях. Емоційний рівень характеризується безпосереднім переживанням певних цінностей та подій, хоча їх зміст не завжди усвідомлюється достатньо глибоко. Когнітивний рівень передбачає осмислення сутності соціальних явищ, причинно-наслідкових зв'язків і значення власної діяльності. Найвищим вважається вольовий рівень, на якому формується готовність до відповідальних дій, прийняття рішень та реалізації соціально значущих ініціатив.

Третім критерієм є характер реалізації цінностей, інтересів і потреб у практичній діяльності. Його показниками виступають масштаби активності, форми її прояву, творчий потенціал, результативність та суспільна значущість. Важливе значення має не лише сам факт активності, а й спосіб її здійснення: формальний чи творчий, ситуативний чи систематичний, вузькоспрямований чи багатогранний. Саме від цього залежить ефективність діяльності та її вплив на соціальне середовище (Майнулов, 2010).

Таким чином, соціальна активність молоді визначається сукупністю ціннісних орієнтацій, рівнем їх усвідомлення та практичною реалізацією в різних сферах життєдіяльності. Провідну роль у формуванні соціальної активності відіграють потреби та інтереси особистості, які виступають основою її мотивації та спонукають до участі в суспільному житті.

Спираючись на аналіз наукових підходів до трактування поняття «соціальна активність молоді», представлений у дослідженнях О. Ступак, доцільно виокремити три основні підходи, які відображають особистісний та діяльнісний аспекти цього феномена (Ступак, 2018).

По-перше, соціальна активність молоді розглядається як *інтегральна характеристика особистості*. У цьому контексті вона виявляється через систему цінностей, мотивів, інтересів і життєвих орієнтирів, що визначають рівень залученості молодого людини до суспільно значущої діяльності. Соціальна активність відображає здатність особистості мобілізувати власні знання, уміння, творчий потенціал і вольові якості для досягнення поставлених цілей та задоволення актуальних потреб.

По-друге, соціальна активність трактується як *спосіб життєдіяльності особистості*. Вона проявляється через сукупність дій, способів і форм взаємодії із соціальним середовищем, спрямованих на його вдосконалення відповідно до власних потреб, інтересів та цінностей. Такий підхід акцентує увагу на здатності молодого людини ініціювати зміни, реалізовувати соціально корисні ідеї, адаптуватися до нових умов і опановувати різні види діяльності.

По-третє, соціальна активність молоді розглядається як *особлива форма взаємозв'язку особистості із соціальним середовищем*. Вона виявляється у свідомій та цілеспрямованій участі молодого людини в суспільному житті, прагненні до самореалізації, задоволенні власних потреб через суспільно корисну діяльність і конструктивну взаємодію з іншими людьми. У такому розумінні соціальна активність виступає важливим механізмом соціалізації, розвитку громадянської позиції та інтеграції особистості в соціум.

Концептуальний аналіз підходів до аналізу соціальної активності, що існують у сучасній науці, дає нам змогу сформулювати власне визначення. Під *соціальною активністю особистості* ми розуміємо *усвідомлену та цілеспрямовану діяльність людини, спрямовану на перетворення різних сфер життя суспільства, пов'язану з особистісними інтересами та загальнолюдськими цінностями, зумовлену внутрішніми психологічними та зовнішніми соціальними чинниками*. У нашій роботі використовуємо саме поняття «соціальної активності», оскільки вважаємо, що воно максимально повно відображає широкий спектр проявів активності молодого людини як члена суспільства, зумовлених внутрішніми психологічними та зовнішніми соціальними чинниками.

Ступінь соціальної активності молоді можна визначити, зіставляючи такі

її характеристики:

1) мобільність (вважаючи молодь як соціальну групу найбільш соціально активною);

2) різноманітність способів і сфер діяльності (соціальна активність вища у молодих людей, які належать до більшої кількості суспільних зв'язків і спільнот, виявляють допитливість, відкритість до нового досвіду, організованість, товариськість);

3) усвідомленість дій, що набувають рис суспільно значущих вчинків (як здатність молоді до прояву ініціативності, самостійності, відповідальності);

4) використання досвіду інших суб'єктів, що допомагає розширити обсяг і посилити інтенсивність перетворювальної діяльності (завдяки таким якостям особистості, як пізнавальна активність, впевненість у собі та своїх силах);

5) залучення сил інших суб'єктів для досягнення суспільно значущих цілей (завдяки вмінню працювати разом, товариськість, емпатії, працьовитості);

6) творчий потенціал, що забезпечує генерування нових способів перетворення природи та суспільних відносин (завдяки творчій активності).

О. Ступак констатує, що «соціальна активність має свої особливості в кожному віковому періоді людини, у відповідності з його соціальними потребами та соціальним досвідом. Як стійка риса особистості, соціальна активність проявляється в цілеспрямованості, ініціативності, життєдіяльності, відповідальності, принциповості, високих вимогах до себе» (Ступак, 2018, с. 167).

Важливим аспектом дослідження соціальної активності молоді є визначення *основних напрямів її реалізації або видів*. На основі наукових напрацювань О. Ступак можна виокремити кілька ключових напрямів, у межах яких проявляється соціальна активність молодого покоління. Насамперед *соціальна активність може бути спрямована на перетворення та вдосконалення навколишнього соціального середовища*, а також передбачати залучення інших людей до спільної діяльності та розв'язання суспільно значущих завдань. Окрему групу становлять *прояви активності, орієнтовані на саморозвиток особистості*. Вони охоплюють такі якості, як цілеспрямованість, самостійність, наполегливість, ініціативність, прагнення до

самопізнання, розвиток пізнавального інтересу, а також досягнення психологічного комфорту та матеріальної стабільності. *Соціальна активність, спрямована на суспільство*, виявляється через лідерські якості, комунікабельність, мобільність, готовність до співпраці, взаємодопомоги та колективної діяльності. Вона також характеризується відкритістю до інновацій, творчим підходом до вирішення проблем і прагненням до активної участі в житті громади. Ще одним важливим напрямом є *активність, орієнтована на державу*. Вона проявляється у відповідальному відношенні молодих людей до громадянських обов'язків, готовності до суспільно корисної праці, участі в культурних, громадських і політичних процесах, а також у прагненні впливати на розвиток держави через власну активну громадянську позицію (Ступак, 2018).

Особливий інтерес для нашого дослідження становить аналіз критеріїв і показників соціально активної та громадянськи зрілої молоді, які відповідають європейським підходам до оцінювання рівня її соціального розвитку. До основних критеріїв належать такі.

По-перше, *громадянська самосвідомість*, що виявляється через усвідомлення власної ролі в суспільстві, розуміння значення громадянської відповідальності, наявність життєвих орієнтирів та ідеалів, здатність до саморефлексії й адекватної оцінки власних моральних якостей і вчинків.

По-друге, *світоглядний критерій*, який характеризується сформованістю системи цінностей, переконань і поглядів, що визначають громадянську поведінку особистості, її ставлення до суспільних процесів та готовність брати участь у соціально значущій діяльності.

По-третє, *патріотизм* як важлива складова громадянської зрілості проявляється у шанобливому відношенні до своєї держави, усвідомленні відповідальності за її майбутнє, готовності діяти в інтересах суспільства, а також у повазі до історичного минулого й сучасних досягнень країни.

По-четверте, *політична та правова культура* передбачає дотримання правових норм, повагу до законодавства, активну громадянську позицію, інтерес до суспільно-політичного життя та толерантне ставлення до представників різних національностей і культур.

По-п'яте, *соціальна активність* характеризується стійкою зацікавленістю суспільними проблемами, готовністю долучатися до громадських ініціатив, волонтерської діяльності, реалізації соціальних проєктів, а також прагненням брати участь у позитивних змінах у житті громади та суспільства загалом.

Такий підхід дає змогу розглядати соціальну активність молоді як комплексну характеристику, що поєднує громадянську відповідальність, соціальну зрілість, патріотичні цінності та готовність до конструктивної суспільної діяльності.

1.3. Сучасні тенденції соціальної активності молоді

Останніми роками серед молодого покоління спостерігається поступове зростання усвідомлення власної ролі у суспільному розвитку та процесах соціальних змін. Активна молодь дедалі частіше прагне до самореалізації та самоствердження через участь у діяльності молодіжних організацій, громадських об'єднань, реалізацію соціальних ініціатив, проєктів і різноманітних форм молодіжного самоврядування. Такі види діяльності сприяють розвитку громадянської відповідальності, лідерських якостей і соціальної активності.

Водночас частка молодих людей, які беруть активну участь у громадському житті та соціально значущій діяльності, залишається відносно невеликою. Саме ця категорія молоді є важливим соціальним, економічним і громадянським ресурсом держави. Її потенціал має вагоме значення для подальшого розвитку України, зміцнення громадянського суспільства та підвищення конкурентоспроможності країни в сучасних умовах.

Про рівень залученості молоді до діяльності громадських організацій та реалізації соціальних ініціатив свідчать результати сучасних соціологічних досліджень і статистичні дані, наведені нижче (табл. 1.1).

За даними Соціологічної групи «Рейтинг», близько 80 % української молоді віком 14–35 років довіряє громадським та волонтерським асоціаціям. Особистий рівень залученості до інституцій громадянського суспільства ділиться навпіл: 48 % молодих людей не брали участі у їхній діяльності за

останній рік, тоді як інша половина є активною (Rating Group, 2026).

Таблиця 1.1

Ключові показники участі молоді в соціальних ініціативах (Rating Group, 2026)

Ключові показники	Статистичні дані
Досвід волонтерства	53 % молоді мають досвід волонтерської діяльності, з них 26 % долучилися до ініціатив уже після початку повномасштабного вторгнення.
Мотивація	Найчастіше молоді люди починають діяти з власної ініціативи (55 %) або залучаються через знайомих і друзів (42 %)
Бажана зайнятість	8 % молоді висловлюють бажання працювати безпосередньо в громадському секторі
Форми інституційної участі	21 % молоді брали участь у шкільному чи студентському самоврядуванні, 13–15 % долучалися до спортивних чи волонтерських організацій, а ~10 % — до освітніх, благодійних чи культурних ініціатив

Зосередивши увагу на соціальній активності, бачимо, що вона поділяється за критерієм спрямованості на просоціальну, асоціальну та антисоціальну. Поняттям «*просоціальна активність*» позначаються дії, які приносять користь іншим людям, але не мають очевидної користі для тих, хто їх здійснює. Ці дії є досить різноманітними. Їхній діапазон простягається від миттєвої ввічливості до допомоги людині, яка опинилася в небезпеці, потрапила у скрутне або важке становище, аж до її порятунку ціною власного життя. Відповідно, можна оцінити витрати того, хто допомагає своєму ближньому: увагу, час, працю, грошові, відсунення на другий план своїх бажань і планів, самопожертву. Деякі психологи вважають, що за такою поведінкою лежить особливий мотив альтруїзму (іноді його називають мотивом допомоги, іноді — турботи про людей). Інші фахівці виділяють як безкорисливі, так і егоїстичні мотиви просоціальної активності.

Термін «асоціальність» почали вживати, здебільшого, з першої половини XX століття як збірний політичний термін, що позначає неблагополучних людей із нижчих верств суспільства. «Асоціальними» були й для деяких людей досі залишаються жебраки, бродяги, бездомні, повії, сутенери, наркомани (у т. ч. алкоголіки), гомосексуалісти та недієздатні люди. До асоціальної також

відносять поведінку, для якої характерні безцільне проведення часу, азартні ігри, пияцтво, агресивність, брехня, соціальна безвідповідальність, аморально-егоїстичне ставлення до осіб іншої статі тощо.

І. Бахновська приходить до висновку, що «сьогодні на історичну арену виходить новий соціальний тип надійної особистості молодого людини: це людина економічна, аполітична, стримано агресивна, готова діяти виходячи з ситуації, визнає значимість родини, рідної культури, визнає цінність освіти тощо. Загалом ціннісна структура молоді характеризується різким посиленням індивідуальних цінностей, активним сплеском зацікавленості в суспільному житті» (Бахновська, 2015, с. 13).

Серед молоді одним із негативних проявів соціальної активності може виступати асоціальна поведінка, яка за певних умов здатна трансформуватися в антисоціальну. Дослідники (Денисов, 2009; Міллер, 1985) зазначають, що перебування молодих людей у середовищі з асоціальними нормами та цінностями підвищує ризик формування протиправної поведінки. Такі групи нерідко створюють підґрунтя для подальшої криміналізації неповнолітніх, тому в науковій літературі їх часто визначають як криміногенні.

Антисоціальна активність проявляється через вчинення дій, що суперечать правовим і моральним нормам суспільства та можуть завдавати шкоди іншим людям або громаді загалом. До найбільш поширених форм такої поведінки належать крадіжки, грабежі, хуліганські дії, насильницькі правопорушення та інші протиправні вчинки. Статистичні дані свідчать про значну частку молодих людей серед осіб, які вчиняють правопорушення. Тому проблема профілактики девіантної та делінквентної поведінки молоді залишається актуальним завданням держави й суспільства.

За даними, представленими на сайті професора Крачевського, в умовах повномасштабної війни структура злочинності в Україні кардинально змінилася. Загальна кількість зареєстрованих правопорушень сягнула близько 608 тисяч, що значно перевищує показники попередніх років. Найбільшу частку становлять військові злочини (самовільне залишення частини та дезертирство) та злочини, пов'язані з війною (Крачевський, 2026; Ягунов, 2026). Представимо ключові показники кримінальної статистики (табл. 1.2).

Ключові показники кримінальної статистики (Карчевський, 2026;
Офіс генерального прокурора, 2025; Ягунов, 2026)

Показники	Статистичні дані
Загальна кількість	Обліковано близько 608 191 кримінальних правопорушень
Військові злочини	Склали близько 36,2 % від загальної кількості облікованих проваджень
Злочини проти життя та здоров'я	Зафіксовано понад 59,5 тисяч умисних вбивств та замахів
Воєнні злочини	Задokumentовано понад 190–225 тисяч воєнних злочинів (порушення законів та звичаїв війни, скоєних державою-агресором)
Майнові злочини (шахрайство, крадіжки)	Їхня частка скоротилася у структурі злочинності, хоча вони залишаються поширеними

Наведені статистичні показники засвідчують актуальність проблеми правопорушень і вказують на ризик посилення антисоціальних проявів у молодіжному середовищі.

На думку дослідників (Кравець, & Колісник, 2025), рівень соціальної активності молоді значною мірою визначається її уявленнями про громадянське суспільство, відношенням до його цінностей та ідеалів, а також готовністю брати участь у суспільно значущій діяльності. Важливу роль у цьому процесі відіграють ціннісні орієнтації молодих людей, їхні громадянські установки та довіра до інститутів громадянського суспільства, зокрема громадських і благодійних організацій.

Водночас серед частини молоді спостерігається зростання скептичного відношення до політичних процесів та діяльності органів влади. Такі настрої проявляються у зниженні рівня довіри до державних інституцій, критичному сприйнятті їхньої діяльності та сумнівах щодо ефективності ухвалюваних рішень.

Недостатній рівень довіри до влади та незадоволення функціонуванням політичної системи можуть сприяти формуванню протестних настроїв у молодіжному середовищі. Однією з поширених форм їх прояву є соціальна й політична апатія, що характеризується відстороненням від громадського життя

та низьким рівнем участі у суспільно-політичних процесах. Унаслідок цього значна частина молодих людей не долучається до діяльності громадських об'єднань, молодіжних організацій чи політичних ініціатив, що негативно впливає на розвиток громадянської активності та соціальної відповідальності молодого покоління.

Загалом низький рівень політичної активності молоді може бути зумовлений низкою взаємопов'язаних чинників. Серед них варто виокремити недостатню ефективність молодіжної політики, спрямованої на розвиток громадянської та політичної участі молодого покоління, а також відсутність чітких ціннісних орієнтирів, здатних об'єднати молодь навколо спільних суспільно значущих цілей.

Важливим чинником є також недостатня увага до процесу політичної соціалізації молодих людей, що проявляється в обмежених можливостях для набуття досвіду громадянської участі та формування політичної культури. На рівень політичної активності впливають і суперечливі суспільно-політичні процеси, які можуть формувати недовіру до політичних інститутів та їхніх представників.

Крім того, залучення молоді до політичного життя ускладнюється недостатньою авторитетністю окремих політичних лідерів, надмірною бюрократизацією діяльності політичних структур і молодіжних об'єднань, а також обмеженим практичним досвідом участі молодих людей у громадсько-політичних процесах. Сукупність цих чинників може знижувати зацікавленість молоді політичною сферою та стримувати розвиток її громадянської активності.

Отже, сучасний стан соціальної активності молоді характеризується неоднорідністю та суперечливістю проявів. З одного боку, спостерігається зниження інтересу частини молодих людей до політичної діяльності, недостатня залученість до процесів ухвалення суспільно значущих рішень, а також поширення окремих форм асоціальної поведінки. З іншого боку, останні роки засвідчили значне зростання участі молоді у волонтерських, громадських, благодійних та соціальних ініціативах, що свідчить про наявність високого потенціалу громадянської відповідальності та готовності до соціально корисної

діяльності.

За сучасних умов особливого значення набуває створення сприятливих умов для реалізації соціальної активності молодого покоління. Підтримка молодіжних ініціатив, розвиток волонтерського руху, залучення молоді до громадського життя та процесів ухвалення рішень сприятимуть формуванню активної громадянської позиції, відповідальності за розвиток суспільства та держави. Саме тому соціальна активність молоді виступає важливим ресурсом суспільного розвитку й одним із чинників зміцнення демократичних цінностей в Україні.

РОЗДІЛ 2

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ МОЛОДІ

2.1. Практика прояву соціальної активності сучасної молоді

Розглянувши основні характеристики соціальної активності як наукової категорії, звернемося до конкретних прикладів її прояву серед сучасної молоді. В Україні основним засобом розвитку потенціалу соціальної активності молоді є участь у реалізації державної молодіжної політики. У Законі України «Про основні засади молодіжної політики» (ЗУ, 2021), «молодіжна політика – напрям державної політики, спрямований на створення соціально-економічних, політичних, організаційних, правових умов і гарантій для соціалізації та інтеграції дітей та молоді в суспільні процеси, що здійснюються в інтересах дітей та молоді та за їх участю». Відповідно, «метою молодіжної політики є створення умов для самореалізації та розвитку потенціалу молоді в Україні, підвищення рівня її самостійності та конкурентоспроможності, забезпечення активної участі молоді в суспільному житті» (Там само).

Головний пріоритет державної молодіжної політики, що полягає у залученні молоді до активної життєдіяльності суспільства, реалізується через різні форми її підтримки, серед яких, грантова підтримка, підтримка волонтерського руху, організація освітніх форумів, стимулювання створення молодіжних об'єднань та рухів, розвиток підприємницької активності тощо.

Досліджуючи практичні аспекти прояву соціальної активності молоді в Україні, виділимо для аналізу кілька напрямків:

- 1) волонтерська діяльність як участь у соціально значущих проєктах;
- 2) молодіжні освітні форуми як інструмент консолідації соціально активної молоді;
- 3) політична участь: виборча активність, діяльність у молодіжних політичних організаціях та політичних партіях.

Важливу інформацію щодо громадянської активності молоді в умовах воєнного стану надають результати опитування «Молодь в умовах війни: безпека і волонтерство», проведеного міжнародним молодіжним проєктом Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) U-Report 27 лютого 2022 року. В опитуванні

взяли участь 7529 респондентів різних вікових категорій (UReport, 2022).

Отримані результати засвідчили високий рівень готовності молоді долучатися до волонтерської діяльності навіть за складних умов воєнного часу. Зокрема, 45 % опитаних зазначили, що мають можливість здійснювати волонтерську діяльність дистанційно, 35 % повідомили про участь у волонтерстві безпосередньо на місцях, тоді як 20 % респондентів не мали можливості долучитися до волонтерської роботи.

Аналіз вікових особливостей показав, що найбільш активно до дистанційного волонтерства залучалася молодь віком від 20 до 30 років. Водночас фізична участь у волонтерських ініціативах була більш характерною для респондентів вікової групи 31–34 роки. Отримані дані свідчать про значний потенціал молодого покоління щодо участі у громадській діяльності та наданні допомоги суспільству в умовах війни.

Від початку повномасштабного вторгнення в Україні активізувалася діяльність численних волонтерських платформ, ініціатив та громадських об'єднань, спрямованих на підтримку військових, внутрішньо переміщених осіб та інших категорій населення, які постраждали від війни. Однією з таких ініціатив є волонтерське об'єднання «СпівДія», створене за підтримки державних установ та громадських активістів для координації гуманітарної, соціальної та психологічної допомоги населенню. Платформа забезпечує оперативну взаємодію між тими, хто потребує допомоги, та волонтерами, які готові її надавати.

Важливу роль у розвитку волонтерського руху відіграє Українська Волонтерська Служба, яка ще з 2017 року популяризує культуру волонтерства. У відповідь на виклики воєнного часу організація створила спеціальний координаційний штаб для моніторингу потреб населення та залучення громадян до волонтерської діяльності в різних регіонах країни. Суттєвий внесок у підтримку населення здійснюють і волонтерські спільноти, що виникли або відновили свою діяльність після 24 лютого 2022 року. Зокрема, волонтерська група «Згряя», яка раніше допомагала українським військовим у 2014–2015 роках, поновила свою роботу та продовжила підтримку захисників України (Котелевець, 2022).

Поширення цифрових технологій сприяло появі онлайн-ресурсів для координації допомоги. Так, чат «Привіт, сусід», створений благодійним фондом «Життєлюб», спочатку був орієнтований на підтримку людей похилого віку, однак згодом став платформою допомоги для ширшого кола громадян. Також функціонують інформаційні ресурси, які акумулюють перевірені відомості про гуманітарну допомогу, евакуацію, працевлаштування та інші актуальні питання воєнного часу.

Окремої уваги заслуговують спеціалізовані онлайн-платформи з пошуку волонтерської роботи та громадських ініціатив. Вони надають можливість охочим долучатися до волонтерської діяльності, пропонувати власну допомогу, а також знаходити вакансії та проекти, пов'язані з підтримкою населення в умовах війни. Важливим осередком розвитку волонтерства є також проєкт *Betha Ukraine*, реалізований за підтримки Українського католицького університету. Його діяльність спрямована на об'єднання активних громадян навколо спільних волонтерських ініціатив та розширення можливостей участі молоді в суспільно корисній діяльності (Котелевець, 2022).

Волонтерська діяльність є важливим чинником особистісного розвитку молоді та створює широкі можливості для самореалізації, набуття життєвого досвіду й удосконалення соціальних компетентностей. Поділяємо думку К. Беспалової про те, що участь у волонтерському русі відкриває для молодих людей додаткові можливості для навчання, самопізнання та розвитку власного потенціалу. Хоча волонтерська праця не передбачає матеріальної винагороди, вона забезпечує інші значущі результати: розширення знань і навичок, відчуття суспільної значущості, моральне задоволення від допомоги іншим, усвідомлення власної корисності та причетності до позитивних суспільних змін (Беспалова, 2012).

На думку Д. Бирик, залучення молоді до волонтерської діяльності є дієвим засобом формування соціальної відповідальності та активної громадянської позиції. Волонтерство базується на принципах добровільності, гуманізму та безкорисливої допомоги людям і не пов'язане з отриманням матеріальних вигод чи професійних привілеїв. Його головною метою є задоволення суспільно значущих потреб шляхом надання підтримки тим, хто її

потребує. Для молоді участь у волонтерських ініціативах стає джерелом позитивного емоційного досвіду, оскільки дає змогу безпосередньо бачити результати власної діяльності та відчувати свою причетність до вирішення соціальних проблем. Особливої ваги така діяльність набуває в умовах воєнного часу, коли волонтерство сприяє розвитку ініціативності, відповідальності, готовності до взаємодопомоги та формуванню переконання, що навіть особистий внесок може стати важливим чинником позитивних змін у суспільстві (Бибик, 2022).

Таким чином, сучасний молодіжний волонтерський рух в Україні характеризується високим рівнем самоорганізації, різноманітністю форм діяльності та активним використанням цифрових платформ для координації допомоги в умовах воєнного стану.

Дослідження засвідчують, що найбільш активними учасниками волонтерського руху є молоді люди віком від 17 до 24 років, серед яких переважають дівчата. Пріоритетними напрямками їхньої діяльності виступають допомога тваринам, соціальна підтримка різних категорій населення та волонтерський супровід масових заходів (Бибик, 2024). Слід враховувати той факт, що молодь реалізує волонтерську активність як індивідуально, так і в межах неформальних об'єднань, а також активно використовує для цього цифровий простір — соціальні мережі, тематичні форуми, онлайн-платформи та сервіси благодійних зборів.

Сучасні цифрові комунікації значно розширюють можливості молоді щодо участі в суспільно корисній діяльності, забезпечуючи оперативну взаємодію, обмін інформацією та мобілізацію ресурсів. Тому аналіз соціального впливу онлайн-спільнот і форумних майданчиків потребує звернення до статистичних даних, які відображають рівень залученості молодого покоління до волонтерських та громадянських практик.

Вплив онлайн-спільнот і форумів на молодь має подвійний характер, викликаючи як серйозні ризики для психічного здоров'я, так і створюючи простори для соціалізації та самовираження. Понад 96 % українських дітей є активними користувачами Інтернету, а значна частина підлітків проводить у мережі більше ніж 4 години щодня (Устінов, 2021).

Результати сучасних наукових досліджень і соціологічних опитувань, зокрема матеріали UNICEF та Центру громадського здоров'я, свідчать про неоднозначний вплив інтернет-середовища на розвиток і соціалізацію дітей та молоді (Як соцмережі впливають на психічне здоров'я дітей і підлітків, 2025). З одного боку, цифровий простір відкриває широкі можливості для комунікації, самореалізації та отримання підтримки, а з іншого — може спричиняти низку психологічних і соціальних ризиків. Узагальнення отриманих даних дає змогу виокремити як позитивні, так і негативні наслідки використання мережі Інтернет

До позитивних аспектів та можливостей соціалізації молоді відносимо:

- *розширення соціальних контактів*. Близько 80 % молодих людей зазначають, що завдяки онлайн-комунікації краще обізнані з подіями та змінами в житті своїх друзів і знайомих;
- *можливості для самовираження*. Майже 71 % молодих людей розглядають Інтернет-спільноти як середовище для розвитку творчих здібностей, реалізації власних ідей та презентації результатів своєї діяльності;
- *формування цифрової компетентності*. Переважна більшість українських підлітків і молоді (майже 95 %) демонструють навички критичного оцінювання інформації та перевірки її достовірності;
- *отримання емоційної підтримки*. Дослідження свідчать, що використання соціальних мереж саме по собі не є безпосередньою причиною депресивних станів за умови наявності позитивних і довірливих взаємин із батьками та близьким оточенням.

До негативних наслідків та потенційних ризиків можна віднести такі:

- *надмірна тривалість перебування онлайн*. Майже 44,7 % молодих людей у будні дні проводять у цифровому середовищі понад чотири години щоденно;
- *негативний вплив на самооцінку*. Постійне порівняння себе з ідеалізованими образами, представленими в соціальних мережах, може сприяти формуванню невпевненості в собі та зниженню рівня самоприйняття;

- *поширення кібербулінгу*. Значна частина молоді стикається в онлайн-просторі з проявами агресії, образами, дискримінацією або іншими формами соціально-психологічного тиску;
- *порушення режиму сну*. Понад 60 % молодих людей регулярно користуються смартфонами перед сном, що негативно впливає на якість відпочинку та процеси відновлення організму.

Отже, Інтернет є важливим чинником соціалізації сучасної молоді, який водночас створює нові можливості для розвитку особистості та породжує низку викликів, що потребують уваги з боку педагогів і фахівців соціальної сфери.

Попри наявність значного інформаційного потенціалу та широких можливостей для участі в суспільному житті, рівень реальної соціальної, громадянської та політичної активності значної частини молоді залишається недостатньо високим. Найчастіше зацікавленість суспільними процесами проявляється у споживанні інформації через Інтернет-ресурси, соціальні мережі та новинні платформи, а також в обговоренні актуальних подій із друзями чи однолітками. Водночас безпосередня участь у громадських ініціативах, волонтерських проєктах, благодійних акціях, громадських об'єднаннях або підтримка суспільно важливих кампаній залишається характерною для порівняно невеликої частини молодих людей.

Окремої уваги потребує питання політичної активності молодого покоління. Незважаючи на усвідомлення наявних соціально-економічних проблем, зокрема нерівності, матеріальних труднощів чи недоліків у функціонуванні державних інституцій, значна частина молоді демонструє дистанційоване відношення до політичних процесів. Часто спостерігається недовіра до органів влади, правоохоронної системи та інших державних структур, що зумовлює низький рівень політичної участі. У результаті молоді люди нерідко обирають позицію спостерігачів, обмежуючи свою активність переважно інформаційною взаємодією, а не практичним впливом на суспільні зміни.

Водночас сучасні суспільні виклики, зокрема воєнні події в Україні, сприяють поступовому переосмисленню молоддю власної ролі в житті громади та держави. Це створює передумови для зростання волонтерської,

громадянської та соціальної активності, формування відповідальності, ініціативності та готовності брати участь у розв'язанні актуальних суспільних проблем.

Участь у виборчих процесах є одним із показників рівня залученості молоді до суспільно активної діяльності. Протягом останніх років українська молодь декларує готовність брати участь у виборах, однак така готовність не завжди реалізується на практиці. Значна частина молодих людей виявляє недостатній інтерес до виборчого процесу та політичного життя загалом. Імпонує думка І. Колдомасова про те, що «політична участь молодих людей у владі закономірно може починатись з їх власних регіонів, де вони на початках можуть займатись волонтерською, або громадською діяльністю. Для цього необхідно, щоб молоді люди бачили перспективу їх регіонів, бажали їх розвитку та самі ставали його частиною» (Колдомасов, 2019).

Слід зазначити, що соціальна активність молоді найчастіше реалізується через діяльність молодіжних громадських об'єднань, волонтерських ініціатив і некомерційних організацій. Водночас статистичні дані свідчать про невисокий рівень зацікавленості молодих людей у членстві та діяльності молодіжних політичних організацій і політичних партій.

В Україні простежується своєрідна особливість молодіжної участі: високий рівень залучення молодих людей до громадських та волонтерських ініціатив поєднується з їхньою низькою активністю в діяльності традиційних політичних партій. Варто зазначити, що в країні відсутня єдина система державного обліку показників політичної участі молоді, тому оцінювання цієї сфери ґрунтується переважно на результатах соціологічних досліджень, проведених авторитетними аналітичними центрами та громадськими організаціями (ЗВІТ за результатами дослідження «Участь молоді та стан молодіжних організацій під час війни», 2025).

Особливо високим серед молоді залишається рівень довіри до громадського сектору. За результатами досліджень, понад половина молодих громадян протягом останнього року брали участь у діяльності громадських об'єднань, благодійних або волонтерських проєктів (Як українська молодь долучається до громадського сектору та волонтерства? 2026). Значна частина

молоді долучається до гуманітарних ініціатив, підтримки військових, допомоги внутрішньо переміщеним особам та іншим соціально вразливим категоріям населення. Досить поширеними є також різні форми молодіжного самоврядування: участь у роботі студентських і учнівських рад, молодіжних консультативно-дорадчих органів та локальних громадських ініціатив. Водночас майже половина молодих людей не має досвіду участі в діяльності офіційно зареєстрованих громадських організацій.

На відміну від громадської активності, рівень залученості молоді до політичних партій залишається низьким. Частка молодих людей, які є членами політичних партій, становить лише незначний відсоток. Дослідники пов'язують це з поширенням недовіри до політичних інституцій та переконанням, що інтерес до молоді з боку політичних сил часто має ситуативний характер і активізується переважно в період виборчих кампаній.

Разом із тим молодь демонструє готовність брати участь у виборчих процесах та громадському житті. Більшість молодих громадян планують реалізовувати своє виборче право після досягнення відповідного віку. Окрім традиційних форм політичної участі, молоді люди дедалі частіше використовують цифрові механізми впливу на суспільно-політичні процеси, зокрема підтримують електронні петиції, інформаційні кампанії та громадські онлайн-ініціативи (Як українська молодь долучається до громадського сектору та волонтерства? 2026). Таким чином, сучасна молодь надає перевагу новим формам громадянської активності, які забезпечують швидшу комунікацію, більшу відкритість та можливість безпосереднього впливу на суспільні зміни.

В Україні функціонує значна кількість громадських організацій, молодіжних об'єднань та соціальних ініціатив, діяльність яких спрямована на розвиток лідерських якостей молоді, залучення її до волонтерської роботи та зміцнення засад громадянського суспільства. Такі структури реалізують свою діяльність як на загальнодержавному, так і на місцевому рівнях, створюючи умови для активної участі молодих людей у суспільних процесах та розвитку територіальних громад (Ісічко, 2026; Масюк, 2024; ACTIVE Generation).

Серед найбільш відомих організацій та проєктів, що сприяють розвитку соціальної активності молодого покоління, можна виокремити декілька

напрямів.

До всеукраїнських мереж та інституцій належить *ІСАР «Єднання»*, яка підтримує розвиток громадянського суспільства шляхом проведення навчальних програм для громадських організацій та надання грантової підтримки соціальним ініціативам (ІСАР ЄДНАННЯ). Важливу роль відіграє також *Фундація регіональних ініціатив (ФРІ)* — одна з найбільших молодіжних організацій України, що має розгалужену мережу осередків і реалізує освітні, волонтерські та просвітницькі проекти (Фундація Регіональних Ініціатив). Значний внесок у розвиток молодіжної участі здійснює *«Молодіжна платформа»*, діяльність якої спрямована на підтримку молодіжних рад, центрів та громадських кампаній (ГО «Молодіжна платформа»).

Вагоме значення для формування активної громадянської позиції мають освітні та лідерські програми. Зокрема, *Українська академія лідерства* пропонує молоді комплексні програми особистісного розвитку, поєднуючи навчання з практичною реалізацією соціальних проектів (Українська академія лідерства). Ініціатива *«Активна громада»*, започаткована Інститутом «Республіка», сприяє поширенню знань про інструменти громадянської участі та механізми взаємодії з органами влади (Активна громада). Формуванню нової генерації громадських і політичних лідерів також сприяє діяльність *Української школи політичних студій* (Українська школа політичних студій).

Окремий напрям становлять організації, що працюють у сферах волонтерства, прав людини та громадянського виховання. Зокрема, *Пласт* як національна скаутська організація здійснює виховання молоді на принципах патріотизму, відповідальності та служіння суспільству. Важливу правозахисну місію виконує *Центр громадянських свобод*, який популяризує демократичні цінності, захист прав людини та громадянську активність.

Не менш важливими механізмами залучення молоді до суспільного життя є інструменти локальної участі. До них належать молодіжні ради при органах місцевого самоврядування, які забезпечують представництво інтересів молоді у процесі прийняття рішень. Ефективним засобом громадянської участі є також громадський бюджет, що дозволяє мешканцям пропонувати власні соціальні проекти та отримувати фінансування для їх реалізації. Початковий досвід

громадської активності молоді формується через діяльність органів учнівського та студентського самоврядування, які сприяють розвитку відповідальності, ініціативності та навичок колективної взаємодії.

Таким чином, сучасний громадський сектор України створює широкі можливості для соціальної самореалізації молоді, розвитку її лідерського потенціалу, громадянської відповідальності та активної участі у розбудові демократичного суспільства.

2.2. Принципи формування та сучасні клубні ініціативи розвитку соціальної активності молоді на прикладі «Мафії»

«Формування соціальної активності молоді О. Кулінченко розглядає як умову і результат динамічного процесу поступового набуття ознак соціальної зрілості, необхідних професійних та особистісних якостей за допомогою засвоєння соціального досвіду та участі в суспільно значущій діяльності в соціальному середовищі» (Кулінченко, 2016, с. 157).

Погоджуємося із О. Піменовою в тому, що «соціальна активність студентів формується під впливом комплексу внутрішніх та зовнішніх факторів, а її розвиток є показником як особистісного становлення молоді, так і рівня громадянської зрілості суспільства загалом» (Піменова, 2025, с. 193).

Мета процесу формування соціальної активності молоді — формування стратегії соціальної поведінки молодих людей, що виявляється у свідомій налаштованості на соціально схвалену поведінку та соціально значущу діяльність, освоєння соціальних ролей, що дають їм змогу успішно адаптуватися в соціумі, здійснювати його перетворення, а також самореалізовуватися на основі інтересів і цінностей суспільства. При цьому підкреслимо, що зазначена мета виступає як системоутворювальний фактор.

Однією із сучасних форм соціальної активності молоді є участь у неформальних молодіжних об'єднаннях та інтелектуально-комунікативних клубах. Серед таких ініціатив особливої популярності набуває гра «Мафія», яка поєднує елементи дозвілля, соціальної взаємодії та особистісного розвитку. Участь у грі сприяє формуванню навичок комунікації, критичного мислення,

аргументації власної позиції, розвитку емоційного інтелекту та вмінню працювати в команді.

Підтримуємо О. Чубукіну в тому, що «завдяки участі у клубних об'єднаннях студенти набувають багато професійних компетенцій, отримують можливості творчої самореалізації та досвід практичної роботи» (Чубукіна, 2022, с. 248). Переконані, що клубна діяльність має значний виховний і соціалізуючий потенціал, оскільки базується на добровільній участі молоді відповідно до їхніх інтересів, уподобань і творчих нахилів. У межах клубних об'єднань створюються умови для інтелектуального спілкування, розвитку комунікативних компетентностей, формування колективістських цінностей та набуття досвіду громадської активності. Водночас клубна діяльність забезпечує можливості для самореалізації, змістовного дозвілля, емоційної саморегуляції та психологічного відновлення, що позитивно впливає на особистісний розвиток молоді.

У сучасних умовах «Мафія» виконує не лише розважальну функцію, а й виступає ефективним інструментом соціалізації молоді. Вона створює простір для міжособистісного спілкування, встановлення нових соціальних контактів, розвитку лідерських якостей та згуртування молодих людей навколо спільних інтересів. Особливо актуальним це є в умовах цифровізації суспільства, коли значна частина комунікації переміщується в онлайн-середовище.

У місті Тернополі діяльність клубів «Мафії» об'єднує студентську та працюючу молодь, створюючи умови для живого спілкування, взаємодії та самореалізації. Серед найбільш активних осередків можна назвати «Drama Mafia Club», який організовує регулярні ігрові зустрічі та тематичні заходи, а також «Alames Mafia Club», що популяризує спортивний та класичний формати гри, проводить навчання нових учасників і міжуніверситетські турніри. До популяризації гри долучаються також молодіжні простори та хаби, зокрема «Твоя Територія», де періодично проводяться тематичні заходи для молоді.

Популярність гри серед молодих людей пояснюється низкою чинників. По-перше, вона забезпечує психологічне розвантаження та допомагає знизити рівень емоційного напруження. По-друге, участь у грі сприяє подоланню комунікативних бар'єрів, адаптації в новому соціальному середовищі та

розширенню кола спілкування. По-третє, «Мафія» розвиває так звані soft skills — уміння вести дискусію, переконувати співрозмовника, працювати в умовах невизначеності, контролювати власні емоції та аналізувати поведінку інших людей.

Таким чином, гру «Мафія» можна розглядати як одну з поширених сучасних молодіжних соціальних ініціатив, що поєднує дозвіллеву діяльність із розвитком соціальної компетентності, громадянської активності та навичок ефективної взаємодії в соціумі.

В основі діяльності клубу «Мафія» лежить система принципів, які визначають зміст, організацію та особливості взаємодії його учасників. До принципів, зумовлених специфікою клубної діяльності, належать такі:

- *принцип свободи вибору*, який передбачає можливість молоді самостійно обирати форми участі, ролі та напрями діяльності відповідно до власних інтересів і потреб за умови дотримання суспільно значущих норм і цінностей;
- *принцип добровільності*, що ґрунтується на вільному бажанні учасників долучатися до клубної діяльності без будь-якого зовнішнього примусу;
- *принцип спільності інтересів*, який сприяє об'єднанню молодих людей навколо спільних захоплень, цілей та форм дозвілля;
- *принцип клубної ідентичності*, що реалізується через формування символіки, традицій, правил та інших елементів клубної культури, які створюють відчуття належності до спільноти;
- *принцип емоційної привабливості*, який забезпечує позитивне ставлення учасників до змісту та форм діяльності завдяки цікавому й захопливому характеру заходів;
- *принцип самоорганізації*, відповідно до якого молодь бере активну участь у плануванні, організації та реалізації клубних заходів;
- *принцип адаптивності*, що передбачає створення умов для комфортної участі молодих людей з різними можливостями, досвідом та рівнем соціальної активності;
- *принцип розширення соціального досвіду*, спрямований на опанування учасниками нових соціальних ролей, моделей поведінки та способів

взаємодії в колективі;

- *принцип суб'єктності*, який забезпечує перехід молоді від позиції пасивного спостерігача до активного учасника суспільного та клубного життя;
- *принцип рефлексивності*, що орієнтує учасників на осмислення власного досвіду, поведінки, емоцій та результатів діяльності;
- *принцип ціннісної спрямованості*, який передбачає інтеграцію у зміст клубної діяльності суспільно важливих моральних норм, громадянських цінностей та соціально значущих орієнтирів.

Названі принципи створюють сприятливе середовище для розвитку соціальної активності молоді, формування комунікативних навичок, відповідальності, лідерських якостей та готовності до конструктивної взаємодії в суспільстві.

Суб'єктний досвід за Т. Гурлевою, це сукупність індивідуальних знань, умінь, переживань, мотивів та емоцій, які людина набуває у процесі власної активної взаємодії зі світом. Це не просто пасивно накопичена інформація, а особистісно переосмислений базис, який формує світогляд (Гурлева, 2020). Складові суб'єктного досвіду представлено на рис. 2.1. Розглянемо їх детальніше.

Рис. 2.1. Складові суб'єктного досвіду молоді

Ціннісно-орієнтаційний досвід:

- знання про сутність та зміст соціальних ролей, цінностей і норм;
- усвідомлення їх істинності, емоційно позитивне відношення до них, вміння співвідносити з ними свою діяльність і поведінку;
- вміння прогнозувати наслідки своєї діяльності та поведінки;
- вміння знаходити й аналізувати факти реалізації соціально значущих цінностей у поведінці та діяльності людей;
- вміння аргументувати ціннісний вибір людей під час аналізу різних життєвих ситуацій;
- вміння ототожнювати себе з іншими людьми;
- вміння визначати емоційний стан іншої людини; вміння оцінювати, наскільки людям потрібна допомога, чи можуть вони самі вирішити проблему, вийти зі складної життєвої ситуації, яке значення має для них допомога, чи може ще хтось допомогти цим людям, чи може з ними статися щось недобре, якщо не надати допомогу;
- як люди поставляться до наданої їм допомоги та як це позначиться на самоповазі, самооцінці того, хто допомагає, тощо.

Рефлексивний досвід:

- вміння осмислювати елементи діяльності та поведінки, вміння співвідносити свої дії з ситуацією, координувати їх та контролювати відповідно до мінливих умов, соціальних цінностей і норм;
- вміння аналізувати та критично оцінювати свої дії та вчинки на основі порівняння їх із змістом соціальних цінностей і норм.

Регулюючий досвід:

- знання про свої можливості, вміння співвідносити їх із можливими змінами в навколишній дійсності та в самому собі;
- вміння знаходити способи подолання перешкод на шляху до досягнення мети;
- вміння співвідносити результат діяльності з власними діями;
- вміння оцінювати ступінь складності поставленого завдання та співвідносити з ним свої досягнення;

- вміння порівнювати отриманий результат із докладеними зусиллями;
- вміння визначати, що в результаті діяльності пов'язано з власними зусиллями, а що від них не залежить;
- вміння розрізняти в досягнутому те, що залежить від здібностей, а що – від докладених зусиль).

Організаційний досвід:

- вміння правильно ставити цілі та завдання діяльності;
- вміння знаходити альтернативні шляхи досягнення цілей;
- вміння планувати діяльність та розподіляти час для досягнення мети;
- вміння підтримувати оптимальний психологічний настрій, підвищувати мотивацію до діяльності;
- вміння розподіляти обов'язки, вміння контролювати хід виконання діяльності, вміння усувати розбіжності тощо.

Продуктивний досвід:

- досвід діяльності, спрямованої на надання допомоги;
- досвід соціально корисної діяльності.

Спираючись на структуру соціальної активності молоді, до змісту процесу її формування засобами клубної діяльності доцільно включити основні компоненти суб'єктного досвіду особистості: ціннісно-орієнтаційний, рефлексивний, регулюючий, організаційний та продуктивний. Ціннісно-орієнтаційний компонент забезпечує усвідомлення молодого людиною соціально значущих цінностей, норм і мотивів громадської участі. Рефлексивний компонент сприяє розвитку здатності до самоаналізу, оцінювання власних дій та їхнього впливу на інших. Регулюючий компонент пов'язаний із формуванням навичок самоконтролю, відповідальності та прийняття рішень у різних соціальних ситуаціях. Організаційний компонент передбачає набуття досвіду планування діяльності, взаємодії в команді, розподілу ролей та виконання спільних завдань. Продуктивний компонент відображає здатність молоді до практичної реалізації соціальних ініціатив, досягнення конкретних результатів і створення суспільно корисного продукту.

У цьому контексті клубна діяльність, зокрема інтелектуально-комунікативна гра «Мафія», виступає ефективним середовищем для розвитку

зазначених компонентів суб'єктного досвіду. Участь у грі сприяє формуванню навичок комунікації, співпраці, лідерства, відповідальності та критичного мислення, а також створює умови для самореалізації молоді та її активного включення в соціальне життя громади. Саме тому клубна діяльність може розглядатися як дієвий засіб формування соціальної активності молодих людей, розвитку їхньої громадянської позиції та готовності до конструктивної суспільної взаємодії.

2.3. Аналіз та інтерпретація отриманих результатів дослідження

Для отримання емпіричних даних було проведено дослідження, яке відбувалося в березні 2026 року. Формування вибіркової сукупності здійснювалося за методом «снігової кулі», що є доцільним для пошуку респондентів, які відповідають визначеним критеріям дослідження. На початковому етапі було відібрано перших учасників, які після проходження опитування рекомендували інших потенційних респондентів із числа представників цільової групи. Таким чином, кожен новий учасник сприяв розширенню вибірки шляхом залучення наступних респондентів або надання їхніх контактів. Процес формування вибірки продовжувався до досягнення необхідної кількості учасників та отримання достатнього обсягу інформації для подальшого аналізу. Особливістю цього методу є поступове збільшення кількості респондентів завдяки рекомендаціям уже залучених осіб, що й зумовило його назву — «снігова куля». У дослідженні взяли участь 18 учасників Тернопільського клубу Мафія.

Для цього було розроблено авторський опитувальник «Рівень соціальної активності молоді», що містив 20 запитань, відповіді на які могли коливатися від 1 до 5 балів, що означало «зовсім не згоден(на); скоріше не згоден(на); важко відповісти; скоріше згоден(на); повністю згоден(на)». Результати опитування представлені на рис. 2.2.

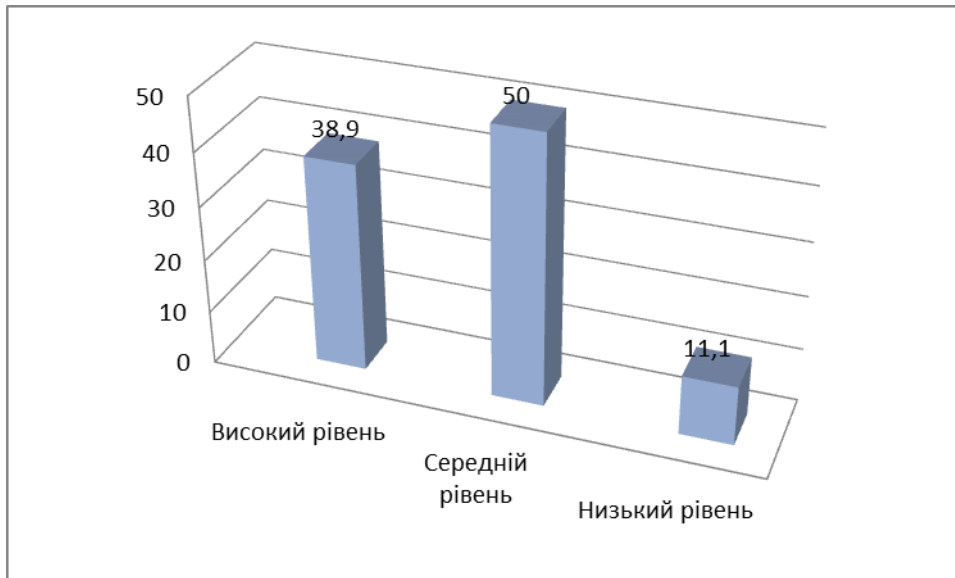

Рис. 2.2. Рівень соціальної активності учасників клубу «Мафія»

За результатами проведеного опитування було встановлено, що високий рівень соціальної активності мають 7 осіб (38,9%), середній рівень – 9 осіб (50%), низький рівень – 2 особи (11,1%). Отримані дані свідчать про переважання середнього та високого рівнів соціальної активності серед досліджуваної молоді.

Найбільшу групу респондентів становлять молоді люди із *середнім рівнем соціальної активності* (50%). Для них характерне позитивне відношення до громадської діяльності, готовність долучатися до соціальних ініціатив за наявності відповідних умов, інтерес до суспільного життя та міжособистісної взаємодії. Водночас їхня активність має ситуативний характер і не завжди супроводжується систематичною участю в громадських або волонтерських проєктах. Представники цієї групи демонструють достатній рівень комунікативності, відкритість до нових знайомств і здатність працювати в команді.

Високий рівень соціальної активності виявлено у 38,9% опитаних респондентів. Молоді люди цієї групи характеризуються вираженою громадянською позицією, ініціативністю, відповідальністю, прагненням до співпраці та активною участю в житті студентської спільноти. Вони охоче беруть участь у волонтерських, культурних та громадських заходах, легко встановлюють соціальні контакти, демонструють лідерські якості та готовність брати на себе відповідальність за спільний результат. Такі молоді люди

вирізняються високим рівнем розвитку комунікативних навичок, здатністю до конструктивного діалогу та ефективної взаємодії з оточенням.

На нашу думку, значна частка респондентів із високим рівнем соціальної активності пов'язана з їхньою участю в клубній діяльності, зокрема в інтелектуально-комунікативній грі «Мафія». Гра створює сприятливі умови для розвитку навичок спілкування, аргументації власної позиції, критичного мислення, роботи в команді та швидкого прийняття рішень. Учасники постійно взаємодіють між собою, аналізують поведінку інших, навчаються слухати співрозмовників і відстоювати власну думку. Таке середовище сприяє формуванню активної соціальної позиції, впевненості в собі та готовності до участі в суспільному житті.

Низький рівень соціальної активності зафіксовано лише у двох респондентів (11,1 %). Молоді люди цієї групи менш охоче долучаються до колективної діяльності, уникають громадських ініціатив та рідше проявляють соціальну ініціативу. Для них характерна певна замкнутість, невпевненість у власних можливостях або недостатня мотивація до активної взаємодії з соціальним оточенням. Водночас навіть ці респонденти виявляють інтерес до неформальних форм спілкування, що свідчить про потенціал для подальшого розвитку їхньої соціальної активності.

Отже, результати дослідження дають підстави стверджувати, що більшість опитаних молодих людей характеризуються середнім і високим рівнями соціальної активності. Важливим чинником її розвитку виступає участь у клубній діяльності та грі «Мафія», яка сприяє формуванню комунікативності, відповідальності, соціальної ініціативності, лідерських якостей та навичок ефективної взаємодії з іншими людьми. Це дає змогу розглядати гру «Мафія» як дієвий засіб розвитку соціальної активності молоді.

ВИСНОВКИ

1. Охарактеризовано молодь як соціально-демографічну групу та визначено особливості її розвитку в сучасному суспільстві. Встановлено, що до молоді належать особи віком від 14 до 35 років, які є громадянами України, іноземцями або особами без громадянства, що перебувають на території України на законних підставах. Специфіка молоді полягає у її перехідному соціальному статусі, пов'язаному з процесами соціалізації, професійного становлення, набуття економічної самостійності та громадянської зрілості. Молодь є найбільш мобільною, динамічною та інноваційно орієнтованою частиною населення, яка володіє значним потенціалом для суспільного розвитку та соціальних змін.

2. Розкрито сутність поняття «соціальна активність молоді», яку визначено як усвідомлену, цілеспрямовану діяльність особистості, спрямовану на перетворення соціальної дійсності, реалізацію власних потреб та інтересів, а також досягнення суспільно значущих цілей. Соціальну активність молоді представлено як інтегральну характеристику особистості, спосіб її життєдіяльності та форму взаємодії із соціальним середовищем. Визначено основні характеристики соціальної активності молоді, серед яких мобільність, ініціативність, творчий потенціал, суспільна спрямованість діяльності, здатність до співпраці та залучення інших до реалізації соціально значущих завдань. Виокремлено основні напрями її прояву: активність, спрямовану на саморозвиток особистості, удосконалення соціального середовища, розвиток суспільства та участь у державотворчих процесах.

3. Проаналізовано сучасні тенденції розвитку соціальної активності молоді в Україні. Встановлено, що сучасна молодь дедалі активніше долучається до волонтерської діяльності, громадських ініціатив, молодіжного самоврядування та реалізації соціальних проєктів. Водночас спостерігається недостатній рівень політичної активності та участі молоді в діяльності політичних партій і громадсько-політичних об'єднань. Значний вплив на розвиток соціальної активності молоді здійснюють цифрові технології,

соціальні мережі та онлайн-платформи, які відкривають нові можливості для комунікації, самоорганізації та громадянської участі.

4. Досліджено особливості прояву соціальної активності сучасної молоді на основі результатів емпіричного дослідження. Дослідження проводилося із застосуванням методу «снігової кулі» серед 18 учасників Тернопільського клубу інтелектуально-психологічної гри «Мафія». Для визначення рівня соціальної активності було використано авторський опитувальник. Результати дослідження засвідчили переважання середнього (50 %) та високого (38,9 %) рівнів соціальної активності серед респондентів, тоді як низький рівень виявлено лише у 11,1 % опитаних. Отримані дані свідчать про достатній рівень соціальної залученості молодих людей, їхню готовність до взаємодії, участі в суспільному житті, реалізації соціальних ініціатив та налагодження конструктивних міжособистісних відносин.

5. Обґрунтовано можливості клубної діяльності як засобу формування соціальної активності молоді та проаналізовано їх на прикладі клубу інтелектуально-психологічної гри «Мафія». Встановлено, що клубна діяльність створює сприятливі умови для розвитку комунікативних навичок, критичного мислення, відповідальності, ініціативності, здатності працювати в команді та брати участь у спільному розв'язанні проблем. Участь молоді в діяльності клубу «Мафія» сприяє розширенню соціальних контактів, розвитку лідерських якостей, формуванню навичок аргументації та прийняття рішень, що позитивно впливає на становлення соціально активної особистості. Отже, клубна діяльність може розглядатися як ефективний засіб формування та розвитку соціальної активності молоді в сучасних умовах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Активна громада. URL : <https://ag.com.ua/>
2. Бахновська, І. П. (2015). Поведінка особи як суспільна проблема становленн я надійної особистості. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія Право, 30 (1), 10–13.
3. Беспалова, К. О. (2012). Мотиваційні аспекти волонтерства: досвід західних країн. *Вісник НТУУ «КПІ»*. Політологія. Соціологія. Право, 2, 67–71.
4. Бирик, Д. Д. (2022). Розширення можливостей мультидисциплінарної взаємодії волонтерських та благодійних організацій в умовах воєнного стану. *Повоєнна Україна і Світ: філософський, правовий та гуманітарний дискурси*. Київ, 88–89.
5. Бирик, Д. Д. (2024). Волонтерство молоді в системі цінностей сучасної особистості, 22–25.
6. Великий тлумачний словник сучасної української мови (2005): 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, VIII, 1728.
7. Волонтерська платформа ACTIVE Generation. Українська волонтерська служба. URL : <https://platforma.volunteer.country/organizations/active-generation>
8. Громадська організація «Молодіжна платформа». URL : <https://youthplatform.com.ua/>
9. Гурлева, Т. С. (2020). Суб'єктність як основа особистісного розвитку взаємодіючих учасників освітнього процесу. URL : https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/720509/1/Hurlieva_%282020%29_SUBIEKTN IST_YAK_OSNOVA_OSOBYSTISNOHO_ROZVYTKU.PDF
10. Денисов, І. Г. (2009). Схильність до асоціальної поведінки в структурі самосвідомості підлітка. *Наука і освіта*. Спецвипуск 8, Проект «Психологія особистості: теорія, досвід, практика». Одеса, 189–193.
11. ЗВІТ за результатами дослідження «Участь молоді та стан молодіжних організацій під час війни» (2025). 20.06. Новини Спільки, Проекти, Статті

- 12.3У (2021). Про основні засади молодіжної політики. Відомості Верховної Ради України (ВВР), № 28, ст.233. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text>
- 13.Ініціативний центр сприяння активності та громадського розвитку ICAP ЄДНАННЯ. URL : https://welfare.green/docs/tips-guides/donori-ta-finansovi-organizacii/iniciativnijj-centr-spriyannya-aktivnosti-ta-gromadskogo-rozvitku-isar-ehdnannya/?utm_source=google&utm_medium=cpc&utm_campaign=2264153
- 14.Ісічко, А. (2026). Програми посилення громадянського суспільства. Центр демократії та верховенства права. URL : <https://cedem.org.ua/direction-gromadyanske-suspilstvo/initsiatyva-sektoralnoyi-pidtrymky/>
- 15.Карчевський, М. В. (2026). Тенденції кримінально-правової протидії злочинності у 2025 році : аналіт. звіт [Електронний ресурс]. Сайт професора Карчевського. *Karchevskiy.com блог..* 22 лют. URL: https://karchevskiy.com/2026/02/22/cdl_report_2025/
- 16.Колдомасов, І. (2019). Громадська та політична активність молоді: сучасна дійсність. *Громадський простір*, 15.05. URL : <https://www.prostir.ua/?focus=hromadska-ta-politychna-aktyvnist-molodi-suchasna-dijsnist>
- 17.Коляденко, С. М. (2017). Соціальний портрет сучасної української молоді. *Актуальні проблеми соціального управління в Україні за умов глобалізації*. [збірник наукових робіт / за ред. Т. В. Семенюк, С. М. Коляденко, Н. П. Павлик]. Житомир : Вид-во Житомирського державного університету імені Івана Франка, 41–46.
- 18.Котелевець, А. (2022а). Соціальна активність молоді під час російсько-української війни. *Social Work and Education*, 9(1), 51–61.
- 19.Котелевець, А. М. (2022b). Дослідження соціальної активності молоді під час війни – психологічний аспект. *Актуальність та особливості наукових досліджень в умовах воєнного стану: збірник тез міжнародної науково-практичної інтернет-конференції з нагоди відзначення дня науки-2022 в Україні*, 212–213.

- 20.Кравець, А., & Колісник, Л. (2025). Участь молоді в суспільно-політичному житті в Україні: реальні кейси чи декларативні можливості. *Науково-теоретичний альманах Грані*, 28(6), 7-12.
- 21.Кулінченко, О. С. (2016). Соціальна активність молоді як чинник особистісного становлення. URL : <https://enpuirb.udu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/02c78263-0206-4ba7-ac59-506eeef9a6a1/content>
- 22.Мануйлов, Є. М. (2010). Соціальна активність молоді: до проблеми розуміння сутності. *Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого*, 3, 3–12.
- 23.Масюк, О. П. (2024). Соціальна робота з молоддю як інструмент розвитку волонтерської діяльності. *Інноваційна педагогіка*, 69 (2), 288–293.
- 24.Міллер, А. І. (1985). Протиправна поведінка неповнолітніх: Генеза і рання профілактика. Київ : Наукова думка.
- 25.Офіс генерального прокурора (2025). Понад 190 тисяч воєнних злочинів: Офіс Генпрокурора представив Комісії ООН масштаби злочинів рф проти України.
- 26.Перепелюк, Т., & Гриньова, Н. (2025). Дослідження особливостей соціальної адаптації молоді України в умовах сьогодення. *Психологічний журнал*, 14, 146–154.
- 27.Піменова, О. (2025). Соціальна активність студентської молоді: особливості розвитку в умовах війни. *Вісник НЮУ імені Ярослава Мудрого*. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія, 2(65). <https://doi.org/10.21564/2663-5704.65.331804>
- 28.Соціологія молоді (2011): Навчальний посібник / К. Ю. Богомаз, І. І. Мачуліна, Л. М. Сорокіна. Дніпродзержинськ: Вид-во ДДТУ, 358.
- 29.Ступак, О. (2018). Сутність поняття «соціальна активність молоді». *Неперервна професійна освіта: теорія і практика* (серія: педагогічні науки), 1-2 (54-55), 164–171.
- 30.Сучасна українська молодь: регіональні особливості ідентифікації (2024) [Електронне видання] : монографія / І. Остапенко, І. Жадан, О. Скар,

С. Позняк ; за наук. ред. І. Остапенко ; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 127.

31. Українська академія лідерства. URL : <https://ual.ua/>
32. Українська школа політичних студій. URL : <https://usps.org.ua/>
33. Устінов, О. В. (2021). Вплив соціальних мереж на підлітків.
34. Фельдман, Ю. І. (2017). Психологія особистості у період молодості. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди*. Психологія, 222–232.
35. Фондація Регіональних Ініціатив. URL : <https://fri.com.ua/>
36. Чубукіна, О. (2022). Досвід діяльності клубних об'єднань педагогічних закладів вищої освіти України. *Актуальні питання гуманітарних наук*, 56 (3), 247–251.
37. Чумак, В. В. (2015). Вікова психологія : навч. посіб. Бердянськ : Видавець Ткачук О. В., 192.
38. Ягунов, Д. В. (2026). Злочинність та соціальний контроль в Україні у 2013-2025 роках: аналіз трансформації в умовах війни. *Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса. Серія політичні науки*. (Бер 2026), 40–94.
39. Як соцмережі впливають на психічне здоров'я дітей і підлітків (2025). Центр громадського здоров'я МОЗ України. URL : <https://phc.org.ua/news/yak-socmerezhi-vplivayut-na-psikhichne-zdorovya-ditey-i-pidlitkiv>
40. Як українська молодь долучається до громадського сектору та волонтерства? (2026). *Rating Group*. URL : <https://np-resilience.com.ua/articles/iak-ukrainska-molod-doluchaietsia-do-hromadskoho-sektoru-ta-volonterstva/>
41. Ямкова, К. С. (2011). Визначення сутності та змісту соціальної активності в науковій думці. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія педагогіка*. Мелітополь, 357–365.

42. Neugarten, B. L., Moore, J. W., Lowe, J. C. (1965). Age Norms, Age Constraints, and Adult Socialization. *American Journal of Sociology*, 70, 710–717.
43. Rating Group (2026). Як українська молодь долучається до громадського сектору та волонтерства? URL : <https://www.ratinggroup.ua/news/youth-civ-mar2026>
44. UReport. (2022, 27 лютого). Молодь в умовах у війни: безпека і волонтерство. <https://ukraine.ureport.in/opinion/5603/>

ДОДАТКИ

Опитувальник «Рівень соціальної активності молоді»

Інструкція: Прочитайте кожне твердження та визначте, наскільки воно відповідає Вашій поведінці та переконанням.

Оцініть за шкалою:

- 1 бал – зовсім не згоден(на);
- 2 бали – скоріше не згоден(на);
- 3 бали – важко відповісти;
- 4 бали – скоріше згоден(на);
- 5 балів – повністю згоден(на).

Твердження

1. Я регулярно цікавлюся подіями, які відбуваються в суспільстві та громаді.
2. Беру участь у волонтерських або благодійних заходах.
3. Мені небайдужі суспільні проблеми.
4. Я готовий(а) витратити власний час на допомогу іншим людям.
5. Часто висловлюю свою думку щодо важливих соціальних питань.
6. Беру участь у студентських, молодіжних або громадських ініціативах.
7. Вважаю, що молодь може впливати на розвиток суспільства.
8. За можливості долучаюся до організації соціально корисних заходів.
9. Цікавлюся діяльністю громадських організацій.
10. Відчуваю відповідальність за те, що відбувається в моєму оточенні.
11. Мені подобається працювати в команді над суспільно важливими проєктами.
12. Я готовий(а) відстоювати власну громадянську позицію.
13. Часто беру участь у заходах університету.
14. Використовую соціальні мережі для поширення суспільно важливої інформації.
15. Вважаю волонтерство важливою складовою життя сучасної молоді.
16. Маю досвід участі в соціальних або громадських проєктах.
17. Прагну робити корисні справи для громади.

18. Намагаюся бути прикладом активної громадянської поведінки для інших.
19. У разі виникнення суспільної проблеми готовий(а) долучитися до її розв'язання.
20. Вважаю соціальну активність важливою умовою особистісного розвитку молоді.

Ключ до опитувальника

Необхідно підсумувати бали за всіма 20 твердженнями. Мінімальна кількість балів – 20. Максимальна кількість балів – 100.

Інтерпретація результатів

Низький рівень соціальної активності – 20–46 балів: респондент демонструє низьку зацікавленість суспільним життям, рідко бере участь у громадських, волонтерських чи студентських ініціативах, займає переважно пасивну соціальну позицію.

Середній рівень соціальної активності – 47–73 бали: респондент виявляє інтерес до суспільних процесів, періодично долучається до громадських заходів та соціальних ініціатив, проте його активність має ситуативний характер.

Високий рівень соціальної активності – 74–100 балів: респондент характеризується стійкою громадянською позицією, високою соціальною відповідальністю, активно бере участь у волонтерській, громадській, студентській або благодійній діяльності та прагне впливати на позитивні зміни в суспільстві.